

M. ZORIĆ, B. BREGANT, D. KORITNIK

PROJEKCIJA POTREBA LJEŠNJAKA I BAJAMA U NAŠOJ ZEMLJI ZA KONDITORSKU INDUSTRIJU DO 2000. GODINE

UVOD

"Dugoročni program razvoja agroindustrijske proizvodnje do 2000. godine" koji je sastavni dio Programa ekonomske stabilizacije naglašava potrebu razvoja voćarstva u društvenom i individualnom sektoru.

Brži razvoj moguć je jedino uz znatno veće investicije nego što su bile u dosadašnjem razdoblju, kada je razvoj voćarstva pretežno bio oslonjen na vlastitu akumulaciju ili kredite.

Jednu vrstu bržeg razvoja voćarstva predstavlja i udruživanje voćara s prerediteljskom industrijom. Takva udruživanja daju sigurnost voćarima u smislu plasmana a prerediteljskoj industriji u smislu zapošljavanja kapaciteta.

Intencija je i ovog rada da naglasi potrebu intenzivnijeg ulaganja u plantaže lješnjaka i bajama, lupinastog voća kome se do sada nije u voćarstvu posvećivala potrebna pažnja niti su se obavljala bitna investiranja.

Klimatski uvjeti kao i pedološka svojstva tla, koji su u našoj zemlji povoljni za uzgoj lješnjaka i bajama trebali bi se optimalno koristiti.

Ulaganja u taj segment voćarstva također ima sigurnost u smislu plasmana, jer lješnjak i bajam su deficitarne sirovine na domaćem tržištu, a i na svjetskom tržištu se vrlo dobro plasiraju.

Ulaganja u plantaže lješnjaka i bajama postiže se, dugoročno gledano, prelazak pasivne u aktivnu deviznu bilancu što je od vrlo bitnog privrednog značenja.

PROIZVODNJA LJEŠNJAKA I BAJAMA U SFRJ

Prema raspoloživim podacima SZS-u u SFRJ je 1981. godine (novijih podataka nema) proizvedeno cca 700 t lješnjaka u ljusci i 5 548 t bajama u ljusci.

Ako se uzme prosječni randman za lješnjak 40%, a za bajam 21-22%, tada je proizvodnja tog voća u SFRJ 1981. godine iznosila:

- lješnjak u jezgri cca 280 t
- bajam u jezgri cca 1200 t

Objekti su sirovine od posebnog značenja za konditorsku industriju.

Do 1980. godine gotovo u potpunosti su se uvozili lješnjak i bajam za potrebe konditorske industrije, pa su iza uvoza kakaovca predstavljale najveću uvoznú stavku u proizvodnji konditorskih (naročito kakao i krem) proizvoda.

No, naša zemlja ima klimatske i edafske uvjete i mogućnosti za vlastitu proizvodnju ovog lupinastog voća, pa je za očekivati da će u dogledno vrijeme vlastita proizvodnja porasti a uvoz lupinastog voća potpuno izostati. Dapače Jugoslavija ima predispozicije da postane izvoznik i lješnjaka i bajama.

Marija Zorić, dipl. oec., RO "Josip Kraš", Zagreb, Ravnice bb
Mr Božica Bregant, dipl. inž., RO "Josip Kraš", Zagreb, Ravnice bb
Darko Koritnik, dipl. oec., RO "Josip Kraš", Zagreb, Ravnice bb

Tendencija uzgoja lijeske na tlu Jugoslavije uočava se sa zaoštavanjem deviznih propisa i restrikcijom uvoza od 1980. godine na ovamao. Sav domaći lješnjak poticao je s okućnica ili iz šuma. Od 1981. godine na ovamao konditori kao glavni potrošači lješnjaka udružuju rad i sredstva za proizvodnju tog voća.

Međutim, kako do prvih uroda treba čekati 4-5 godina, prve značajne rezultate u osnivanju plantaža lijeske možemo očekivati 1985., 86. godine.

U SFRJ u dosadašnjem razdoblju poklanjalo se nešto više pažnje bajamu nego lijeski kao voćki.

Prema raspoloživim statističkim podacima u razdoblju 1971. — 1980. proizvodnja bajama kretala se oko 2 232 t, a 1981. proizvodnja iznosi čak 5 548 t ili dva i pol puta više.

Od cjelokupne količine svega 4 t bajama otpada na plantaže u društvenom sektoru, a sve ostalo (99,93%) je na individualnom sektoru.

U SR Hrvatskoj locirano je 88% proizvodnje bajama; 6% u SR Makedoniji, a po cca 2% u SR BiH, AP Vojvodini i SR Srbiji, dok su količine bajama proizvedene u SR Sloveniji, SR Crnoj Gori i SAP Kosovo zanemarive.

Konditori su, dok je bilo moguće, uvozili bajam. "Kraš" je konkretno za svoje potrebe koristio: kalifornijski bajam Nonpareil, talijanski bajam i djelomično domaći bajam. U sadašnjim uvjetima, kad je uvoz bajama isključen iz bilance, RO "Kraš" je orijentiran isključivo na domaći bajam.

Iz izloženog je evidentno da su bajam i lješnjak zapostavljeni u dosadašnjem periodu razvoja voćarstva u SFRJ.

Iako postoje sve prirodne pogodnosti za proizvodnju tog voća, a i velika potražnja s druge strane, ipak nije bilo interesa za ulaganje u proizvodnju.

Istina je da su se konditori pretežno orijentali, dok je to bilo moguće, na uvozni lješnjak i bajam. No, činjenica je da su i u proteklom periodu koristili domaće plodove.

Restrikcija uvoza sirovina koje se mogu proizvesti i u SFRJ sigurno je osnovni razlog povezivanja konditorske industrije sa agrokompleksom u cilju osiguranja potrebne sirovinske baze. Kako su i lješnjak i bajam dugogodišnje voćke, kod kojih je prvi rod evidentan tek nakon 4-5 godina, a optimalni je nakon 8-10 godina, potrebno je najmanje desetak godina da se uz intenzivno unapređenje tih kultura uvoz u potpunosti eliminira, a Jugoslavija zadovolji svoje potrebe za tim voćem iz vlastite proizvodnje.

UVOZ LJEŠNJAKA I BAJAMA U RAZDOBLJU 1980-82. GODINE

Prema raspoloživim podacima SZS-u uvoz bajama i lješnjaka kretao se u razdoblju 1980-82. kako je naznačeno u tablici 1.

Uvoz bajama i lješnjaka u tonama

Naša zemlja uvozila je lješnjak iz Italije, Grčke, Turske, Egipta, Španjolske i Sirije. Daleko najveći uvoz lješnjaka u navedenom razdoblju ostvaren je iz Italije od 76% (1982) do 93% (1981), a zatim iz Grčke od 1,5% (1981) do 18,8% (1982). Na žalost, SZS-u ne raspolaze podacima o uvezenim sortama niti lješnjaka niti bajama.

Tablica br. 1.

Uvoz bajama i lješnjaka u tonama

O p i s	1980.	1981.	1982.
Lješnjak bez ljuske	3.002	2.009	2.511
Lješnjak u ljusci	—	—	129
Bajam bez ljuske	443	165	391
Bajam u ljusci	10	5	5
Prženi bajam	11	—	—

Uvezene količine lješnjaka podmirivale su oko 90% potreba domaćeg tržišta.

Kod bajama situacija je u promatranom razdoblju znatno povoljnija. Uvozni bajam podmiruje od 1981. godine svega 12-24% potreba jugoslavenskog tržišta.

Jugoslavija uvozi bajam pretežno iz Grčke i Italije, ali se uvozilo i iz SAD, Irana i Španjolske.

U financijskom pogledu uvoz lješnjaka i bajama opterećivao je deviznu bilancu SFRJ 1980. godine sa 17 milijuna dolara, a 1982. godine ta je svota gotovo dvostruko smanjena i iznosi 8,7 milijuna dolara. Tendencija smanjenja udjela uvoza bajama i lješnjaka prisutna je 1983. i 1984. godine.

Intenzifikacija podizanja plantaža kvalitetnih sorata lješnjaka i bajama na tlu SFRJ trebala bi kroz izvjesan period rasteretiti u potpunosti deviznu bilancu naše zemlje s izdancima za tolupinasto voće. Dapače, Jugoslavija bi trebala postati čak izvoznik lješnjaka i bajama.

PROJEKCIJA KOLIČINA LJEŠNJAKA I BAJAMA ZA POTREBE KONDITORSKE INDUSTRIJE U RAZDOBLJU 1985-2000. GODINE

konditorska industrija je veliki potrošač lješnjaka i bajama. Zbog toga iznijet ćemo nejezine bitne značajke i kretanja (podaci 1983. godine).

Konditorska industrija zapošljava u čistoj proizvodnji 18 700 radnika, a s radnim zajednicama konditora, broj zaposlenih u konditorskoj industriji je cca 25 000.

Konditorske proizvode tržištu SFRJ nudi 50-ak proizvođača. Ponuda slatkih proizvoda od ove industrije iznosila je 1983. godine 275 266 t. Za tu proizvodnju utrošeno je gotovo 35 milijardi dinara sredstava. Realizacijom je ostvaren ukupan prihod od 45 milijardi dinara, a dohodak 10,2 milijarde dinara.

Po podmiranju svih obaveza raspodjeljeni čisti dohodak za konditorsku industriju SFRJ 1983. godini iznosi 630 miliona dinara. Kapacitet obrtanja sredstava je na razini konditorske industrije Jugoslavije 1,9091 a 1982. godine iznosio je 9% manje. Akumulativnost konditorske industrije u 1983. godini je 0,8333, dok je u 1982. godini iznosila 0,6977.

U tehnološkom pogledu konditorski proizvodi u globalu dijele se u tri grupe:

- kakao i krem proizvodi
- bombonski proizvodi
- brašeno-konditorski proizvodi

Preko 50% godišnje proizvodnje konditorskih proizvoda otpada na brašeno-konditorske

proizvode, dok na proizvodnju drugih dviju grupa (promatrane svaka za sebe) otpada manje od 1/4 proizvodnje. Takav udio grupa u konditorskoj proizvodnji SFRJ prisutan je posljednjih 15-ak godina.

Grupa kakao i krem proizvoda je najveći potrošač lješnjaka i bajama (čokolade upločene, punjene, deserti, premazi, dražei), mada ta grupa predstavlja najmanji udio u ukupnoj konditorskoj proizvodnji.

Potrošnja lješnjaka i bajama uvjetuje kvaliteten rast i razvoj konditorske industrije. U tablici 2 iznesena je projekcija konditorske proizvodnje u SFRJ u razdoblju 1985-2000. godine u tonama, a ona je bazirana na praćenju kretanja proizvodnje za razdoblje 1955-1983. godine. Baza projekcije za razdoblje 1985-2000. godine je ostvarena proizvodnja konditorskih proizvoda 1983. godine.

**Projekcija konditorske proizvodnje u SFRJ u razdoblju
1985-2000. godine u tonama**

Tablica br. 2.

*Projekcija konditorske proizvodnje u SFRJ u razdoblju 1985-2000. godine
u tonama*

Godina	Kakao i krem proizvodi	Bombonski proizvodi	Brašeno- konditorski proizvodi	Ukupno
1983.	63.775	65.360	146.131	275.266
1985.	67.527	68.134	154.730	290.391
1990.	76.400	74.490	174.210	325.100
1995.	85.600	81.440	194.235	361.275
2000.	94.501	88.166	214.451	397.118

Stope rasta za sva petogodišta uzete su iz knjige II. Stanje i razvoj konditorske industrije Jugoslavije, a računane su na temelju tablica za proračun stopa rasta SZS-u.

Prosječne stope rasta konditorske industrije do 2000. godine

Tablica br. 3.

Prosječne stope rasta konditorske industrije do 2000. godine

Razdoblje	Kakao i krem proizvodi	Bombonski proizvodi	Brašeno- konditorski proizvodi	Ukupno svi proizvodi
1981-1985.	2,9	2,1	2,9	2,7
1986-1990.	2,5	1,8	2,4	2,3
1991-1995.	2,3	1,8	2,2	2,1
1996-2000.	2,0	1,6	2,0	1,9

Primjenom naznačenih stopa rasta izračunato je da će konditorska proizvodnja doseći 2000. godine 400 000 tonâ proizvoda.

Interesantno je istaknuti da postojeća proizvodnja i potrošnja konditorskih proizvoda po jednom stanovniku, mada je imala dinamičan rast u proteklom razdoblju, još uvijek daleko zaostaje u odnosu na razvijene zemlje Evrope.

Na primjer potrošnja konditorskih proizvoda po jednom stanovniku 1977. godine u SFRJ iznosi je 9,3 kg, dok je u Nizozemskoj bila 27,5 kg, Velikoj Britaniji 23,3 kg, Njemačkoj 20,7 kg, a Francuskoj 18,9 kg.

Proizvodnja konditorskih proizvoda po jednom stanovniku u SFRJ 1983. godine iznosila gotovo 12 kg, a po projekciji 2000. godine trebala bi iznositi preko 15 kg. To bi predstavljalo približavanje Jugoslavije u smislu trošenja konditorskih proizvoda srednje razvijenim zemljama Evrope.

Prema materijalnoj bilanci konditorske industrije za 1980. godinu (zadnji egzaktni podaci) procjenjene su potrebe lješnjaka u količini 3 500 t a bajama cca 600 tona.

Potrebe konditorske industrije za lješnjakom i bajamom u razdoblju 1980-2000. godine projicirane su koristeći se stopama rasta konditorske industrije za navedeno razdoblje. Sve stope rasta potreba konditorske industrije za lješnjakom i bajamom uvećane su za 1 indeksni poen ocjenjujući da će se u navedenom razdoblju poboljšati kvaliteta konditorskih proizvoda porastom udjela lješnjaka i bajama u njima. Takve ocjene baziraju se na praćenju i poznavanju trendova konditorske industrije u svijetu.

U tablicama 4 i 5 po utvrđenim i primjenjivim stopama izračunate su potrebe konditorske industrije SFRJ do 2000. godine jezgre lješnjaka od 6 630 t i jezgre bajama od 1 110 tona.

Dakle, u okviru 20-ak godina ocjenjuje se da će, uslijed porasta konditorske proizvodnje u kvantitativnom smislu i porasta kvalitete konditorskih proizvoda, potrebe za lješnjakom i bajamom porasti za gotovo 90%. Iz toga proizlazi da će 2000. godine nedostajati cca 6 000 t lješnjaka-jezgre i cca 600 t bajama-jezgre za potrebe konditorske industrije. Tu nije uključen rast potreba ostalih potrošača (potrošnja u domaćinstvu, hoteljerstvu, slastičarstvu, kozmetičkoj industriji) i mogućnost izvoza.

Iz izloženog nameće se vrlo jak zaključak da postoji neophodnost podizanja plantaža lijeske i bajama da bi se podmirile navedene potrebe i eliminirao uvoz.

Upotreba lješnjaka i bajama u projiciranim količinama približila bi jugoslavenske konditorske proizvode po kvaliteti korištenih sirovina razvijenim evropskim zemljama, čime se automatski povećavaju šanse za bolji plasman naših proizvoda na međunarodnom planu.

Projekcija količina lješnjaka za potrebe konditorske industrije SFRJ u razdoblju 1980-2000. godine u tonama

Opaska:

– Količine lješnjaka po grupama proizvoda za 1980. godinu uzete su iz publikacije Stanje i razvoj konditorske industrije Jugoslavije (knjiga II).

– Prosječne stope rasta potrošnje lješnjaka uvećane su za 1 indeksni poen po svim petogodištima u odnosu na prikazane stope rasta konditorske industrije (knjiga II) zbog tendencije rasta kvalitete konditorskih proizvoda.

Tablica br. 4.

Projekcija količina lješnjaka za potrebe konditorske industrije SFRJ
u razdoblju 1980–2000. godine u tonama

Godina	Prosječna stopa rasta	Kakao i krem proizvodi	Bombonski proizvodi	Brašeno- konditorski proizvodi	Ukupno konditorska proizvodnja
1980.		2.546	406	548	3.500
1981.		2.640	421	568	3.629
1982.		2.737	437	589	3.763
1983.	3,7	2.838	453	611	3.902
1984.		2.943	470	633	4.046
1985.		3.052	487	657	4.196
1986.		3.153	503	679	4.335
1987.		3.257	520	701	4.478
1988.	3,3	3.364	537	724	4.625
1989.		3.475	555	748	4.778
1990.		3.590	573	773	4.936
1991.		3.701	591	797	5.089
1992.		3.816	609	822	5.247
1993.	3,1	3.943	628	847	5.409
1994.		4.056	647	873	5.576
1995.		4.182	667	900	5.749
1996.		4.303	686	926	5.915
1997.		4.428	706	953	6.087
1998.	2,9	4.556	726	981	6.263
1999.		4.688	747	1.009	6.444
2000.		4.824	768	1.038	6.630

Projekcija količina bajama za potrebe konditorske industrije SFRJ u razdoblju
1980-2000. godine u tonama

Opaska:

– Količine bajama po grupama proizvoda za 1980. godinu uzete su iz publikacije Stanje i razvoj konditorske industrije Jugoslavije (knjiga II).

– Prosječne stope rasta potrošnje bajama uvećane su za 1 indeksni poen po svim petogodišnjima u odnosu na prikazane stope rasta konditorske industrije (knjiga II) zbog tendencije rasta kvalitete konditorskih proizvoda.

**PROJEKCIJA KOLIČINE LJEŠNJAKA I BAJAMA ZA POTREBE RO "JOSIP KRAŠ"
– ZAGREB U RAZDOBLJU 1985-2000. GODINE**

Od 50-ak proizvođača konditorskih proizvoda u SFRJ RO "Josip Kraš" predstavlja najjaču slatku industriju. Zapošljava 5900 radnika u sedam proizvodnih OOUR-a, četiri uslužna OOUR-a i pet radnih zajednica.

U 1983. godini proizvodnja pod imenom "Kraš" iznosila je 54 000 t slatkih proizvoda. Njihovom prodajom ostvaren je na domaćem i inozemnom tržištu ukupan prihod od 8,6 milijardi dinara. U odnosu na 1982. godinu ukupan prihod je veći za 39%, utrošena

Tablica br. 5.

*Projekcija količina bajama za potrebe konditorske industrije SFRJ
u razdoblju 1980–2000. godine u tonama*

Godina	Prosječna stopa rasta	Kakao i krem proizvodi	Bombonski proizvodi	Brašeno- konditorski proizvodi	Ukupno konditorska proizvodnja
1980.		357	97	131	585
1981.		370	101	136	607
1982.		384	104	141	629
1983.	3,7	398	108	146	652
1984.		413	112	154	676
1985.		428	116	157	701
1986.		442	120	162	724
1987.		457	124	167	748
1988.	3,3	472	128	173	773
1989.		488	132	179	799
1990.		504	136	185	825
1991.		520	140	191	851
1992.		536	144	197	877
1993.	3,1	553	148	203	904
1994.		570	153	209	932
1995.		588	158	215	961
1996.		605	163	221	989
1997.		623	168	227	1.018
1998.	2,9	641	173	234	1.048
1999.		660	178	240	1.078
2000.		680	183	247	1.110

sredstva su veća za 43% (zbog većeg rasta cijena primarnih sirovina u odnosu na odobrene cijene finalnih proizvoda) a dohodak je veći za 26%.

Unatoč izrazito nepovoljne privredne situacije u kojoj se našla konditorska industrija 1983. godine RO "Josip Kraš" poslovala je pozitivno, te je vršila i investiranja u konditorska postrojenja i u sirovinsku bazu (lješnjaci).

Ostvarenom proizvodnjom konditorskih proizvoda od 54 000 t RO "Josip Kraš" podmiruje više od 20% potreba jugoslavenskog tržišta. Za tu proizvodnju utrošeno je oko 600 t lješnjaka u jezgri, te 130 t bajama u jezgri. Potrebno je naglasiti da je "Kraševa" potrošnja ovih sirovina do 1982. godine iznosila i do 50% više. No, zaoštavanjem deviznih propisa, te stišavanjem uvoza "Kraševa" je bilanca tih sirovina znatno ositomašena. Do 1980. godine RO "Josip Kraš" je uglavnom uvozila lješnjak i bajam jer je domaća proizvodnja, kao što je naprijed konstatirano, mala, neorganizirana inedostatna za potrebe konditorske industrije kao glavnog potrošača.

Dakle, nedostatak deviza za uvoz lješnjaka i bajama s jedne strane, te nedovoljna domaća proizvodnja tih sirovina rezultirali su znatnim smanjenjem proizvodnje kvalitetnih konditorskih proizvoda (ne samo "Kraša", već i drugih konditora) i povezivanjem RO "Kraš" (kao i drugih konditora) s PIK-ovim u cilju osiguranja lješnjaka i bajama za potrebe proizvodnje.

Ako se isključe sadašnje poteškoće oko nabave lupinastog voća i pretpostavi normalno funkcioniranje tržišta mogu se, na osnovu postojeće proizvodnje RO "Josip Kraš" i korištenja bajama i lješnjaka u njoj, projicirati "Kraševe" potrebe za tim sirovinama u razdoblju od 1985-2000. godine.

Potrebe RO "Kraš" za lješnjakom i bajamom u 1985. godini uzete su iz srednjoročnog plana razvoja "Kraša" (1981-1985.). Za ostale godine projekcija potrošnje lješnjaka i bajama je napravljena na osnovu prosječnih stopa rasta konditorske industrije u razdoblju do 2000. godine uvećanih za 1 indeksni poen zbog procjene da kvaliteta konditorskih proizvoda mora porasti u smislu veće zastupljenosti lupinastog voća u sadržaju finalnog proizvoda.

Na bazi takvih razmišljanja izračunate su potrebe "Kraša" za bajamom i lješnjakom do 2000. godine (tablica 6). U razdoblju 1985-2000. godine potrebe "Kraša" za tim sirovinama povećavaju se za 63%, a 2000. godine potrebe su veće od 2.000 t lupinastog voća.

Brojke jasno ukazuju da se potrebe samo "Kraša" za lješnjakom ne mogu zadovoljiti iz postojeće proizvodnje lješnjaka u SFRJ. Stoga je RO "Josip Kraš" u cilju osiguranja sirovine lješnjaka za svoje potrebe, ušla u aranžmane s PPK Orahovica, PIK Umag i Poljoprivrednom stanicom Velika Gorica.

Sigurno je da će u narednom razdoblju, kada "Kraš" bude raspolagao lješnjakom u dovoljnoj količini, biti omogućen razvoj konditorskih proizvoda još bolje kvalitete, te će tako moći konkurirati proizvodima svjetski poznatih proizvođača. Osim toga postoji mogućnost razvoja novih konditorskih proizvoda kojima je baza jezgra lješnjaka, odnosno, bajama naknadno tehnološki obrađena (karamelizirana, dražirana, posoljena). Taj pravac razvoja lupinastog voća kao konditorskog proizvoda, bez obzira da li je neobrađeno ili dodatno obrađeno, vrlo je prisutan na svjetskom tržištu gdje se uz lješnjak i bajam susrećemo sa širokom lepezom drugog lupinastog voća i raznih jestivih sjemenki.

Projekcija potrošnje lješnjaka i bajama za potrebe RO "Kraš" u razdoblju 1985-2000. godine u tonama

Tablica br. 6.

Projekcija potrošnje lješnjaka i bajama za potrebe RO "Kraš" u razdoblju 1985-1980. godine u tonama

Godina	Stopa rasta	Jezgra		Godina	Stopa rasta	Jezgra		Godina	Stopa rasta	Jezgra	
		lješnjak	bajam			lješnjak	bajam			lješnjak	bajam
1985.		1088	253								
1986.		1124	261	1991.		1320	307	1996.		1533	357
1987.		1161	270	1992.		1361	317	1997.		1577	367
1988.	3,3	1199	279	1993.	3,1	1403	327	1998.	2,9	1623	378
1989.		1239	288	1994.		1446	337	1999.		1670	389
1990.		1280	298	1995.		1490	347	2000.		1720	400

Opaske:

– Količine lupinastog voća za 1985. godinu uzete su iz Srednjoročnog plana razvoja RO "Kraš" (1881-1985.).

– Stope rasta potrošnje lupinastog voća uzete su iz publikacije Stanje i razvoj konditorske industrije Jugoslavije (knjiga II) te su uvećane za 1 indeksni poen zbog tendencije rasta kvalitete proizvodnje konditorskih proizvoda.

Uspoređujući potrošnju lješnjaka i bajama u RO "Kraš", može se reći da je prednost u zastupljenosti na strani lješnjaka. Odnos upotrebe lješnjaka i bajama u RO "Kraš" iznosi 4 : 1, dok je taj odnos u konditorskoj industriji SFRJ čak 6 : 1 u korist lješnjaka.

Veća zastupljenost bajama u "Kraševoj" materijalnoj bilanci za razliku od drugih konditora rezultat je razvijene proizvodnje marcipan proizvoda u kojima je dominantna komponenta upravo bajam.

Investiranjem i daljnjim razvojem tog segmenta konditorske proizvodnje i u "Krašu" i u cijeloj konditorskoj industriji potrošnja bajama će znatno porasti. Moguće je da u normaliziranim uvjetima i prekorači projekirane količine do kraja ovog milenija.

Imajući u vidu činjenicu da se uz konditore kao velike potrošače bajama javljaju i drugi potrošači te sirovine, zatim tendenciju rasta potrošnje bajama u svim sferama potrošnje, do 2000. godine nameće se zaključak da je neophodno prići daljem podizanju plantaža bajama. Istovremeno trebat će odabrati sortiment koji najbolje uspijeva u našem podneblju i koji ima najbolje karakteristike po zahtjevu glavnih potrošača.

PLANTAŽE LIJESKE I BAJAMA ZA PODMIRENJE POTREBA KONDITORSKE INDUSTRIJE SFRJ U RAZDOBLJU 1980-2000. GODINE

Još 1980. godine iskazana je potreba konditorske industrije Jugoslavije za 3 500 t lješnjak-jezgre, te cca 600 t bajam-jezgre.

Kako konditorska industrija pokazuje do 2000. godine trend rasta, ne samo kvantitativno već i kvalitativno, logično je da se povećavaju i potrebe za lješnjakom i bajamom.

Gledano po petogodištima u razdoblju 1980-2000. godine prosječno povećanje potreba za lješnjakom kreće se 700-900 t, a za bajamom 100-150 t.

Srazmjerno potrebama konditorske industrije može se utvrditi veličina neophodnih plantaža lijeske i bajama ukoliko se računa da će se potrebe za tim jezgrastim voćem podmirivati isključivo iz domaćih izvora.

Ako se uzme mogući prirod po 1 ha lijeske od 2 t lješnjaka kod poluintenzivnih i 2,5 t kod intenzivnih nasada te prosječni randman za jezgru od 42%, tad bi prirod lješnjaka-jezgre bio 0,8 do 1 tone. Kod bajama moguće je ostvariti prosječan prirod 1,5 do 2 t bajama-jezgre. Na osnovu tih parametara i projekiranih količina lješnjaka i bajama do 2000. godine mogu se izračunati potrebe ukupnih površina nasada lijeske i bajama do 2000. godine.

Plantaže lijeske i bajama za podmirenje potreba konditorske industrije u razdoblju 1980-2000. godine

Iz tabela vidljivo je da bi već sada trebalo za potrebe konditorske industrije imati nasade od 3 590-4 400 ha lijeske i 350-460 ha bajama u punom rodu.

Tablica br. 7.

Plantaze lijeske i bajama za podmirenje potreba konditorske industrije u razdoblju 1980–2000. godine

Godina	Godišnja potreba jezgre cca tona		Mogući prirod jezgre ha/t		Potrebne površine plantaža ha	
	lješnjak	bajam	lješnjak	bajam	lijeska	bajam
1980.	3.500	585			3500–4400	290–390
1985.	4.200	700			4200–5200	350–460
1990.	4.950	825	0,8–1	1,5–2	4900–6200	400–550
1995.	5.750	960			5700–7200	480–640
2000.	6.630	1.100			6600–8300	550–700

U 2000. godini, prateći potrebe konditorske industrije, trebalo bi biti u punom rodu pod lijeskom od 6 600-8 300 ha, a pod bajamom 550-700 ha. Konditorska industrija je najveći potrošač tog lupinastog voća, ali nije i jedini. Uz ovu industriju kao potrošači javljaju se još kozmetička industrija (bajamovo ulje), trgovina koja podmiruje potrebe domaćinstva, a može se javiti i kao izvoznik; te ugostiteljstvo i slastičarstvo.

Ove napomene dovoljne su da se uoče široke mogućnosti primjene lješnjaka i bajama, iz čega proizlaze i velike potrebe za tim voćem.

Nadamo se da će izneseni podaci o stvarnim potrebama konditorske industrije za lješnjakom i bajamom biti dovoljna garancija da se što brže inicira sadnja lijeske i bajama kako u društvenom, tako i u individualnom sektoru. Plasman koji je inače kod mnogih kultura problematičan kod lješnjaka i bajama je u potpunosti osiguran. Garancija za plasman mogu biti i potpisani SAS-ovi o preuzimanju plodova lješnjaka i bajama od strane industrije i trgovine.

Zaista bi bila šteta ne koristiti povoljne klimatske prilike i uvjete tla za uzgoj ovog voća, a u doglednoj budućnosti uključiti se čak i u izvozne aranžmane kao što to rade mediteranske zemlje: Turska, Italija, Grčka i Španjolska.

Takva razmišljanja u svakom slučaju zahtijevaju preorijentaciju voćara u daljnjem podizanju nasada na rentabilne voćke lijesku i bajam, jer su plodovi ovih kultura na međunarodnom tržištu vrlo traženi i postižu visoke cijene.

REZULTATI RO "JOSIP KRAŠ" NA PODRUČJU PODIZANJA PLANTAŽA LIJESKE

Zaoštavanje devizne politike SFRJ od 1980. godine, te poteškoće oko nabave potrebnih sirovina kakaovca, lješnjaka, bajama iz inozemstva utjecali su na zaokret u "Kraševoj" politici nabave sirovina.

Kakaovac, kao biljka koja ne uspijeva u klimatskim uvjetima Jugoslavije, ostao je na listi neophodnih uvoznih sirovina za konditorske potrebe. Međutim, lješnjak i bajam, voće koje ima sve uvjete za proizvodnju u našoj zemlji, eliminirani su s prioritetne liste nabave sirovina iz uvoza.

U situaciji kada nije bilo deviza da se ostvari uvoz lješnjaka i bajama, a domaća proizvodnja tog voća je bila nedostatana, RO "Kraš" započela je poslovno-tehničku suradnju sa sirovinskom bazom u cilju osiguranja sirovina za proces proizvodnje.

Za ovaj rad od značenja su naponi RO "Kraš" na povezivanju s agrokompleksom u smislu osiguranja sirovine lješnjak. Kako u "Krašu" nije bilo vlastitih saznanja niti iskustava u pogledu sadnje i plantažiranja lijeske, sve investiciono-izvedbene projekte izrađivao je Institut za voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i vrtlarstvo Fakulteta poljoprivrednih znanosti u Zagrebu. Suradnja je ostvarivana na društvenom i na individualnom sektoru.

U okviru društvenog sektora sklopljeni su SAS-ovi o udruživanju rada i sredstava za podizanje plantaža lijeske s PPK Orahovica i PIK-om Umag.

U okviru individualnog sektora potpisan je ugovor o poslovno-tehničkoj suradnji u proizvodnji lješnjaka s Poljoprivrednom stanicom Velika Gorica. Ona je organizator proizvodnje lješnjaka s individualcima u manjim nasadima lijeske.

Na osnovi zaključenih SAS-ova i ugovora od 1982. godine RO "Josip Kraš" je suinvestitor cca 300 ha plantaža lijeske.

U nasadima lijeske PPK Orahovica i Poljoprivredne stanice Velika Gorica osnovna sorta je ISTARSKI DUGULJASTI (zastupljena 80%), a oprašivači su RIMSKI (16%) i HALEŠKI KRUPNI (4%).

Na plantaži PIK Umag posađeno je 18 visokokvalitetnih sorti lijeske stranog porijekla, a sadni materijal je nabavljen iz voćnog rasadnika u Osijeku.

Zaključenim SAS-om s poljoprivrednim kombinatima RO "Josip Kraš" ostvaruje zajedničko investiciono ulaganje u novu proizvodnju gdje je "Krašev" udio 50%, zajednički dohodak na osnovi zajedničkog poslovanja, iskorištenje poljoprivrednog zemljišta, smanjenje odliva deviznih sredstava za uvoz lješnjaka i pozitivni doprinos deviznoj bilanci, veće zapošljavanje i veći dohodak.

Kombinati su na osnovi sporazuma dužni "Krašu" isporučivati ukupnu proizvodnju lješnjaka po cijenama koje se zajednički utvrđuju, a one ne mogu biti veće od prosječne tržišne cijene.

S individualnim sektorom "Kraš" ostvaruje suradnju preko Poljoprivredne stanice Velika Gorica kao organizatora proizvodnje na tzv. mini "plantažama" individualnih proizvođača. Zaključen ugovor o poslovno-tehničkoj suradnji obavezuje Poljoprivrednu stanicu Velika Gorica da pronalazi kooperante, osigura potrebne sadnice lijeske, osigura gnojiva i sredstva za zaštitu od bolesti i štetnika, organizira sabiranje i otkup lješnjaka i osigura stručnu agrotehničku pomoć kooperantima. "Kraš" osigurava u takvoj kooperaciji potrebna sredstva za robno kreditiranje proizvođača kooperanata sadnicama, gnojivom, zaštitnim biljnim sredstvima, te djelomično mehanizacijom. U obavezi je otkupiti sve proizvedene količine lješnjaka od Poljoprivredne stanice Velika Gorica uz naknadu čija će se visina sporazumno utvrditi u vrijeme dovođenja nasada u rod. Od posađenih cca 300 ha lijeske dio nasada nalazi se ove godine u drugoj a dio u trećoj vegetaciji. Stručnjaci su zadovoljni rastom i napredovanjem plantaža. Do sada nije bilo većih problema sa štetnicima, jer su uredno provedene sve potrebne agrotehničke mjere. Čitav tretman oko plantaža lijeske provodi se prema izrađenim elaboratima.

Postignuti rezultati predstavljaju podsticaj za daljnja ulaganja RO "Josip Kraš" u nasade lijeske. Namjera je da se udruživanjem rada i sredstava s agrokompleksom osiguraju do 2000. godine potrebne količine lješnjaka i bajama, a za što je po procjenama potrebno zasaditi oko 1 500 ha plantaže lijeske, te oko 200 ha plantaže bajama. Takvi planovi ostvarit će se:

1. proširenjem i produbljanjem suradnje s kombinatima i Poljoprivrednom stanicom Velika Gorica s kojima su potpisani SAS-ovi i ugovor
2. zaključivanjem SAS-ova s drugim kombinatima

Osim realiziranih programa zajedničkog ulaganja u SR Hrvatskoj RO "Josip Kraš" pokušala je realizirati zajedničko podizanje plantaža lijeske i bajama i u SR Makedoniji korištenjem sredstava Fonda za razvoj privredno nedovoljno razvijenih republika i SAP Kosovo. Zainteresirane organizacije bile su ZIK "Pelagonija" Bitola, ZZ "Ilinden" Skopje i "Vitaminka" Prilep. Investiciono-izvedbene programe za podizanje plantaža lijeske i bajama izradio je Zemjodopski fakultet Skopje. Na osnovi programa izrađeni su SAS-ovi o udruživanju rada i sredstava za podizanje nasada lijeske i bajama sa ZIK "Pelagonija" i ZZ "Ilinden" ali do sada nije došlo do realizacije.

Bilo je i drugih pokušaja zajedničkog ulaganja za podizanje nasada lijeske i bajama u SR Hrvatskoj, u SR BiH, SR Crnoj Gori i SAP Kosovo.

SAZNAJIA RO "JOSIP KRAŠ" O NAPORIMA DRUGIH NA PODIZANJU LIJESIKA

Otkako je RO "Josip Kraš" ušla u aranžmane s agrokomplesom u cilju osiguranja sirovina za proizvodnju, počeli smo pratiti i napore drugih u ostvarivanju istog cilja. Informacije o tome prikupljali smo iz privrednih časopisa (Ekonomске politike i Privrednog vjesnika) i od poslovnih partnera.

Iz naše datoteke koristili smo za ovaj rad podatke koji konkretno ukazuju na prožimanje agrara i industrije sa svrhom osiguranja sirovina (lješnjaka i bajama) iz domaćih izvora. To su:

Takovo Gornji Milanovac zasadilo je plantaže voćaka i lijeske na površini od 600 ha u 1983. godini, a od ranije imali su oko 200 ha lijeske.

Podravka – Koprivnica započela je 1983. godine sadnju lijeske na obroncima Bilogore i Kalnika. Obavljeno je ispitivanje tla, razgovori s potencijalnim kooperantima i nabavljene su sadnice.

Vlasina-produnkt – Surdulica 1983. godine započela je na površini od 300 ha podizati plantaže malina, kupina i lijeske.

Trgovište – SR Srbija 1983. godine započelo podizati plantaže lijeske na 100 ha. Završetak radova je 1984. godine.

Dubrava – Istok u zajednici s Takovom iz Gornjeg Milanovca započelo je ove godine s podizanjem plantaža lijeske na 100 ha. Završetak radova očekuje se 1985. godine.

PIK Neretva – Opuzen širi plantaže bajama u kooperaciji s individualnim sektorom.

Kolinska – Ljubljana ulazi u aranžman sadnje lijeske.

Očekujemo da će se datoteka podataka u RO "Josip Kraš" proširiti informacijama koje će se dobiti na skupu eminentnih stručnjaka na "Okruglom stolu" u Poreču.

Pretpostavlja se da iza svih nabrojanih proizvođača i njihovih napora na uzgoju lijeske i bajama stoje instituti i zavodi. Ukratko, stoje stručnjaci za te kulture koji su upoznati sa znatno više detalja nego što je to publicirano.

Sigurno je također da ima proizvođača lupinastog voća koji svoje napore oko podizanja plantaža lijeske i bajama nisu do sada publicirali pa za takve korake ne zna širi krug zainteresiranih. Stoga su autori ovog rada svjesni da je ovo štur i necjelovit prikaz napora drugih proizvođača na podizanju plantaža lijeske i bajama, ali ipak dovoljan da pruži sliku o bitnim promjenama koje se događaju na relaciji agrar-proizvođač-industrija-potrošač.

Samoupravno povezivanje i suradnja proizvođača voća i industrije, u početku inicirana restrikcijom uvoza potrebnih sirovina, pokazuju ohrabrujuće rezultate i trebaju biti podsticaj za još dublju i širu suradnju. Jer, samo realizacijom zajedničkih interesa agrara i industrije moguće je ostvariti potpunu neovisnost od inozemnih dobavljača u smislu snabdijevanja tržišta SFRJ sa lješnjakom i bajamom.

SAŽETAK

Dosadašnja domaća proizvodnja lješnjaka nedovoljna je za podmirenje samo potreba konditorske industrije kao najvećeg potrošača.

Do 1980. godine zahtjevi konditorske industrije za lješnjakom i bajamom rješavani su uglavnom putem uvoza, što je opterećivalo deviznu bilancu zemlje.

Restrikcija uvoza lješnjaka i bajama, zatim nedovoljna domaća proizvodnja tih sirovina rezultirali su od 1980. godine na ovamo pad konditorske proizvodnje u kvalitetnom smislu, a istovremeno povezivanje prerađivačke industrije s proizvođačima voća u smislu osiguranja sirovina.

Proizvodnja i potrošnja konditorskih proizvoda po stanovniku u našoj zemlji još uvijek daleko zaostaje u odnosu na razvijene zemlje Evrope.

1980. godine na osnovi materijalne bilance konditorske industrije, utvrđena je potreba za lješnjakom od 3 500 t i bajamom od 600 t.

Primjenom korigiranih stopa rasta konditorske industrije do 2000. godine izračunate su potrebe te industrije za lješnjakom od 6 630 t i bajamom od 1 100 t u 2000. godini.

Da bi se dobile te količine lješnjaka i bajama potrebno je do 2000. godine imati u punom rodu plantaže lijeske na površinama od 6 600 do 8 300 ha, a bajama na površinama od 550 do 700 ha.

Kako lijeska i bajam daju puni urod za cca 12, odnosno 7 godina, neophodno je da se u idućem srednjoročju (1986-1990) izvrši sadnja lijeske i bajama na površinama cca 7 000 ha lijeske i cca 600 ha bajama samo za potrebe konditorske industrije SFRJ.

Spremnost konditorske industrije da investira u nasade lijeske i bajama, te osiguran otkup plodova na osnovi zaključenih SAS-ova trebali bi biti dovoljna garancija voćarima da smjelije ulaze u podizanje plantaža lijeske i bajama.

Uz konditore kao glavne potrošače javljaju se i drugi potrošači lješnjaka i bajama na našem tržištu, čija se potrošnja ne može sigurno procijeniti, ali je sigurno da nije zanemariva.

Stimulans za investiranje u plantaže lijeske i bajama sigurno je i velika potražnja za lješnjakom i bajamom na svjetskom tržištu i to od strane onih zemalja koje nemaju klimatskih i pedoloških uvjeta za uzgoj tih kultura, ali je potrošnja lješnjaka i bajama kod njih na visokoj razini.

Takva razmišljanja zahtijevaju "rez" u politici voćarstva naše zemlje u smislu preorijentacije na lješnjak i bajam, te za podizanje intenzivnih i modernih nasada na slobodnim površinama.

Kako se na proizvodnji lješnjaka i bajama zasnivaju veliki i moderni kapaciteti konditorske industrije, a agraru se pruža šansa za poseban izvor investicionog financiranja, siguran plasman i novu dohodovnu proizvodnju, zatim dobivanje sigurne robe za izvoz, osnovni zaključak trebao bi biti usmjeren da se kompleksu ove proizvodnje daju pravi atributi u društvenim planovima srednjeročnog razvoja, kao i to da se na ovoj proizvodnji "izoštire" pravi odnosi u udruživanju sredstava i rada.

LITERATURA

1. **Ekonomska politika, Beograd, 1983.**
Novi objekti i rekonstrukcije br. 1613, 1620, 1628, 1640
2. **"Josip Kraš", Zagreb, 1981-1984.**
Dokumentacija o poslovno-tehničkoj suradnji Radne organizacije
3. **"Josip Kraš", Zagreb, 1981.**
Srednjoročni plan razvoja RO "Josip Kraš" 1981-1985. godine
4. **Poslovna zajednica konditorske industrije Jugoslavije, Zagreb, 1981.**
Stanje i razvoj konditorske industrije Jugoslavije II
5. **Poslovna zajednica konditorske industrije Jugoslavije, Zagreb, 1984.**
Komisija za ekonomsku suradnju
Sekcija za plan, raspodjelu i financije
Metodologija za uspoređivanje rezultata privređivanja između OOUR-a iste ili srodne djelatnosti
6. **Privredni vjesnik, Zagreb, 1983.**
Poslovni kompas – Poljoprivreda i prehrambena industrija br. 2279
7. **Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1981.**
Vanjska trgovina SFRJ u 1980. godini.
8. **Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1982.**
Vanjska trgovina SFRJ u 1981. godini
9. **Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1983.**
Vanjska trgovina SFRJ u 1982. godini
10. **Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1982.**
Voćarstvo u SFRJ – proizvodnja 1981.
11. **Zadružni savez Hrvatske, Zagreb, 1983.**
Model programa upošljavanja.
Poljoprivreda – mala privreda